

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR
EGÉSZSÉGFEJLESZTÉSI ÉS SPORTTUDOMÁNYI INTÉZET
1117 Budapest, Bogdánfy Ödön u.10/B

Telefon: (06-1) 209-0619 E-mail: esi@ppk.elte.hu

Opponensi vélemény
Dr. Varga Katalin
„THE PHENOMENOLOGY OF HYPNOTIC INTERACTIONS”
című akadémiai doktori munkájáról.

Egy fenomenológiai témájú munkát bírálni egy kifejezetten kísérletes világban felnőtt és szocializálódott kutatónak még akkor is nagy kihívás, ha a munka témáját képező hipnóziskutatás egy jelentős részének folyamatos tanúja volt. A szigorúan bizonyítható experimentális állítások, mint vezérelv oly sokáig dominálták ezeket a kutatásokat, hogy kellett, és talán még ma is kell némi bátorság ahhoz, hogy valaki egy – ráadásul sokat és sok szempontból – vitatott jelenséget kifejezetten fenomenológiai irányból közelítsen meg. Fontos már az elején elismerni, hogy ez a megközelítés gyümölcsözőnek és eredményesnek tűnik, és olyan aspektusait hozza felszínre a hipnózis jelenségének, amelyek a hagyományos módszerekkel nem lennének felismerhetők. Jegyezzük meg persze, hogy a fenomenológiai megközelítés nem jelenti azt, hogy nem szerepelnek a munkában vizsgálati, sőt kísérletes adatok, sőt éppenséggel szép számban vannak. Ami ebben különleges, az, hogy miről szólnak ezek a vizsgálatok.

A munka háttérében a hipnózisnak az a – sok szempontból egykor avantgard-nak tűnő – interakciós szemlélete áll, amely annak a laboratóriumnak, később tanszéknek a sajátossága, melyben a jelölt felnőtt, és amelynek később vezetője is lett, és amely teljesen új irányt szabott a hipnózis kutatásának. Ehhez a jelölt egy olyan, a nemzetközi irodalomban is újnak számító megközelítést tesz hozzá, amely az egész hipnózis kérdést más megvilágításba helyezi: kiderül, hogy nem csak egyszerűen interakcióról van szó, hanem a hipnotizőr és a hipnotizált egyfajta élmény-központú, gyakran harmonikus egységet alkot, és a hipnotizőr élményanyaga legalább annyira fontos, mint a hipnotizált személyé. Annyira, hogy ha a két résztvevő között diszharmónia van, vagy ha a hipnotizőr élményanyaga kellemetlen, az meg is akadályozhatja a megfelelő rapport létrejöttét, és a hipnotikus állapot kialakulását is.

Ugyancsak előjáróban kimondásra kívánczik egy érdekes kérdés: ahogy a szerző is állítja, a munka teoretikus alapját a Bányai Éva által javasolt szocio-pszichobiológiai elmélet alkotja, mely egyesíti magában mind a szociális, mind az állapot-jellegű elképzeléseket. Ez utóbbiak lényege – és ezt kezdettől fogva hangsúlyozta a kutatócsoport – a hipnózisnak, mint módosult tudatállapotnak a felfogása, amely idővel afféle axiomatikus kiindulási ponttá vált. A kérdés, amelyet érdemes feltenni, az, hogy a módosult tudatállapot csak a hipnotizált személyre vonatkozik-e (minthogy a legtöbb idézett szakmai véleményből tűnik), vagy a hipnotizőr tudatállapota is módosul-e? És ha az utóbbira netán „igen” volna a válasz, akkor mennyire és milyen jelleggel? Előfordulhat-e, de lehet, hogy ez „csúnya” kérdés, hogy a hipnotizőr módosuló tudatállapota kompromittálja az adott hipnotikus helyzetet, annak eredeti célját vagy funkcióját? Ez azért is érdekes, mert – ld. a 13. fejezetet – a hipnotizőr és a hipnotizált számára az interakció más aspektusai fontosak vagy kiemelendők: a hipnotizőr számára kevésbé harmonikus, de nagyon feszült, koncentrációt igénylő és felelősségteljes egy ilyen helyzet, míg a hipnotizált számára erősen intim, játékos, és nagyon harmonikus ugyanez. Bár a könyvben egy helyen történik említés a hipnotizőr tudatállapotának változásáról, a fenti aspektusból ezt mégsem fejti ki (elégge?) a szerző.

Egy másik érdekes kérdés az, hogy a könyvben olyan gondosan és részletesen leírt diádikus helyzet, az ezzel kapcsolódó kölcsönös bevonódás és megosztott élményanyag mennyire, vagy milyen mértékben nélkülözhetetlen eleme a hipnózis kialakulásának? Hogyan értelmezhetők ezek a tényezők a csoportos hipnotikus helyzetben. A bíráló saját – kevés – megfigyelése szerint a csoporthipnózis alanyai közül többen kifejezetten mutatják a hipnotizált állapot ismert viselkedéses jegyeit, és utólag hipnózis-élményről számolnak be. De vajon ez azonos karakterű-e, mint a diádikus helyzetben, és főleg, a hipnotizőr élményanyaga ebben a helyzetben hasonlít-e ahhoz? Mi a hipnotizőr számára esszenciális élményanyag ahhoz, hogy a csoporthipnózis sikeres legyen?

A doktori munka egy 265 szövegoldalt, 26 oldalnyi függelékkel, és 35 oldalnyi irodalmi hivatkozást tartalmazó, angol nyelvű könyv, amelyet a Nova Science Publishers Inc. adott ki. Bár nem teljesen szokatlan formája az akadémiai doktori eljárásnak, hogy egy könyv képezi az alapját, ez a terjedelmes munka komoly kihívás elé állítja a bírálót. Itt jegyzem meg, hogy a szerző valószínűleg küzdött a doktori eljárásban megadott határidőkkel, mert a könyvön valamelyest látszik egyfajta sietség. Sajnos hiányzik egy alapos lektori munka, igen sok hibás szöveg, többszörös (és egymástól eltérő) névmás, betűhibák egyaránt szép számmal vannak, néhol – viszonylag ritkán – helytelen kifejezések is találhatók. Szerencse azonban, hogy ezek

a hibák a megértést nem, vagy csak nagyon ritkán zavarják. Még egy – erősen szubjektív – megjegyzés: engem kifejezetten zavar a szövegbe helyezett „Box”-ok rendszere, amely megzavarja a folyamatos olvasást, és kizökkenti az olvasót a gondolatmenetből. Tudom, hogy ez egy széles körben használt módszer, de engem akkor is (ott is!) zavar.

A szerző alapgondolata az, hogy a hipnotikus helyzetben eddig vizsgált viselkedéses és elektrofiziológiai mutatók nem írják le, és nem érik el teljességgel a hipnotikus állapot lényegi sajátosságait, mivel – mint a pszichológiában több más jelenség esetében is – az élmény szubjektív komponenseit ezek a módszerek nem látják. Ahogy az érzelmek és az érzelmi reakciók nem azonosak, úgy a hipnotikus élmény és a hipnotizált viselkedése sem ugyanaz. Az utóbbiak persze reflektálnak az előbbiekre, de bizonyára nem teljesen és nem is mindig lényegi módon. A jelen munkában alkalmazott fenomenológiai megközelítés éppen arra alkalmas, hogy – legalább valamilyen mértékben – a szubjektív élményt tárja fel és elemezze, és ezáltal próbálja megragadni a hipnózis és a hipnotikus állapot lényegét.

Egy érdekes, a bíráló számára feltűnő sajátossága a jelölt által alkalmazott megközelítésnek, hogy a hipnózist, különösen annak leginkább szokásos, kétszereplős, a terápiában is leginkább használt formáját, az anya-gyerek diádikus kapcsolathoz hasonlítja, sőt e két viszonyt számos lényegi elemében azonosnak tekinti. Az nem egészen derül ki – és nem bánám, ha erről ejtene néhány szót –, hogy ez homológia vagy analógia, de abból, hogy a Labor a két alapvető hipnotikus stílust „maternális”-nak, illetve „paternális”-nak nevezi, inkább az előbbire gondolnék.

Egy másik nagyon érdekes felismerés a fenomenológiai elemzések nyomán a hipnotikus kapcsolat érzékelési jellegű aszimmetriája, és a két résztvevő ennek megfelelően eltérő kontrollja és élményanyaga. Ennek alapján válik érthetővé az, amiről már korábban is tudtunk, hogy a hipnotizált személy imaginációs „üzemmódba kapcsol”, és hogy –és ez már új eredmény – ezek az imaginációk a hipnotikus élményanyag lényegi elemét, tán a magját képezik. Ehhez járul az a felismerés, hogy a szubjektív élményanyag (és annak bármilyen módon kvantifikált tartalma), és a viselkedéses megközelítésben régóta alkalmazott susceptibilitási skálapontok nem korrelálnak egymással, és valószínűleg így van az elektrofiziológiai módszerrel kapott indexek esetében is. Más szóval, a hipnózis lényege nem érthető meg egészében pusztán viselkedéses és neurofiziológiai módszerek segítségével, akármennyire is nehezen emészthető ez a hagyományok alapján. Mi sem jellemzi jobban ezt a

helyzetet, mint az a felismerés, hogy a szubjektív élményanyag akkor is gazdag és interaktív, ha a hipnotizált személy nem kifejezetten hipnábilis. Felmerül az a kissé eretneknek tűnő kérdés is ebben az esetben, hogy vajon mit mérnek a viselkedéses módszerek, mire reflektál a hipnábilitási skála?

Végül, de nem utolsósorban, fontos hozadéka ennek a munkának az, hogy a hipnotizőr személye (ezt már eddig is tudtuk), de még inkább az ő szubjektív élményeinek alakulása kritikus eleme a hipnózisnak, csaknem annyira fontos, mint a hipnotizált személy által megélt szubjektív élmények. Mi több, e kétféle élményanyag kölcsönösen befolyásolja, módosítja egymást, és ezáltal egyfajta dinamikát kölcsönöz az interakciónak.

A doktori munka legfontosabb tudományos eredményeinek a következőket tartom:

1. A jelölt újfajta, fenomenológiai megközelítést alkalmazva kimutatta, hogy a hipnotikus állapot lényegi eleme a szubjektív élményanyag, és hogy ennek elemzése lényegesen közelebb vihet a hipnózis lényegének megértéséhez.
2. Kimutatta, hogy a hipnotizőr élménytartalmai legalább annyira fontosak és meghatározóak, mint a hipnotizált személyé.
3. Sikeresen adaptáltak, illetve alakítottak ki olyan vizsgálati módszereket (pl. DIH, PEAT), amelyek segítségével kvantifikálhatók, és összehasonlíthatóvá válnak az élménytartalmak.
4. Felismerte, hogy az élmények szintjén (is?) jól megfogható a két szereplő közötti szinkronitás, annak jellege és mértéke egyaránt, és hogy az összhang milyenségének lényegi szerepe lehet a hipnózis sikerességében.
5. Kimutatta, hogy a hipnotikus érzékenység szubjektív komponenseiben feltételezhető valamilyen genetikai meghatározottság, ez is állhat amögött, hogy más interaktív helyzetekben is sikeresen alkalmazható a fenomenológiai elemzés, és hasonló eredményekhez vezethet.
6. Az elemzésekből kiderült, hogy a kétféle, más módszerekkel már korábban azonosított hipnotizálási stílus (anyai, illetve apai) a szubjektív élményanyagban, azaz fenomenológiai szinten is különbözik, és hogy valamilyen módon reflektál a résztvevő személyek ontogenetikus, elsősorban csecsemő- és kisgyerekkori szocializációs élményanyagára.
7. Érdekes, és további vizsgálódásra érdemes az, hogy a hipnózis során változik a

személyek hormonszintje, elsősorban, és valószínűleg lényegileg, az oxitocin, amely ráadásul a hipnózis sikerességétől függően eltérően alakul a két résztvevőben. Valószínűnek tűnik az is, hogy az oxitocin szint alakulása valamilyen módon az alany gyermek-szülő kapcsolatát is tükrözi.

A doktori munka érdekes új megközelítést alkalmaz, hatalmas és érdemi munkát tükröz, és számos új felismerést tartalmaz. Mindezek alapján nyilvános vitára tűzését melegen támogatom.

Budapest, 2016. augusztus 5.

Dr. Bárdos György
egyetemi tanár
az MTA Doktora